

Lapse õigustest esmasel kokkupuutel politseiga

1. Lapse huvidega arvestamise kohustus

Lastekaitseseaduse kohaselt tuleb kõigi last mõjutavate otsuste puhul selgitada välja lapse parimad huvid ja lähtuda otsuse tegemisel nendest kui esmatähtsast kaalutlusest. Lastekaitseseaduses sätestatu kohaldub riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste ametiasutustele ning nende ametiisikutele, avalik-õiguslikele ja eraõiguslikele juriidilistele isikutele ja füüsilistele isikutele, kes oma tegevuses puutuvad kokku laste ja lastekaitsega.

Täpsemalt saab lugeda [lastekaitseseadusest](#) (§ 3 Seaduse kohaldamisala, § 5 Lapse õiguste ja heaolu tagamise põhimõtted, § 21 Lapse huvidest lähtumine, § 24 Lapse väärkohtlemise keeld).

2. Politsei selgitamiskohustus

Korrakaitseorgani esindaja (näiteks politseinik, munitsipaalpolitsei ametnik) on alati kohustatud ennast enne mingi meetme kohaldamist tutvustama, vajadusel tuleb esitada ka oma pädevust tõendav dokument (ametitõend). Ühtlasi lasub korrakaitseorganil ka selgitamiskohustus – politsei peab isikule selgitama tema õigusi ja kohustusi vastavas menetluses.

Alaealisele tuleb kõiki menetlustoiminguid läbi viies selgitada tema õigusi ja kohustusi ning menetlustoimingu eesmärki talle arusaadaval moel, arvestades lapse iga, suhtluskeelt, arengutaset, teadmisi ja rolli konkreetses menetluses. Kohustus informeerida last talle arusaadavas keeles või pakkuda vajalikku tõlketeenust hõlmab ka õigust saada teavet tavakeeles, mitte juriidilises keeles.

Täpsemalt saab lugeda [korrakaitseseadusest](#) (§ 11 Korrakaitseorgani selgituskohustus, § 27 Riiklik järelevalve ohukahtluse puhul).

3. Isiku peatamine ja tuvastamine

Politseil või muul korrakaitseorganil on õigus peatada alaealine ja kontrollida tema isikusamasust – näiteks paluda tal esitada isikut tõendav dokument. Vajadusel võib politsei tuvastada isikusamasuse ka muul viisil, näiteks küsida alaealise nime või elukohaandmeid.

Vahetu ohu korral või olulise ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks on politseil õigus toimetada alaealine korrakaitseorgani ametiruumi. Sellest tuleb koheselt teavitada alaealise vanemaid või muud seaduslikku esindajat või kohalikku omavalitsust. Pärast seda on korrakaitseorgan kohustatud alaealise tema soovil lähtekohta tagasi toimetama või siis viima ta tema elu- või ööbimiskohta.

Täpsemalt saab lugeda [korrakaitseseadusest](#) (§ 32 Isikusamasuse tuvastamine).

4. Isiku läbivaatus

Politsei läbi vaadata isiku, sealhulgas isiku keha, kehaõõnsused, riided, riietes oleva või kehal kantava asja, kui:

- 1) on alust arvata, et isik kannab endaga kaasas keelatud asja või ainet (näiteks relvi või narkootikume);
- 2) see on vajalik kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks, kui isik viibib avaliku võimu toimimiseks tähtsas ehitises või selle vahetus läheduses või
- 3) see on vältimatult vajalik isikusamasuse tuvastamiseks.

Üldjuhul teeb isiku läbivaatuse samast soost olev ametiisik või tervishoiutöötaja. Meditsiinilist protseduuri eeldavat läbivaatust võib teha ainult tervishoiutöötaja, selleks toimetatakse isik tervishoiuteenuse osutaja juurde. Isiku läbivaatusel on õigus kasutada vahetutundi.

Täpsemalt saab lugeda [korrakaitseadusest](#) (§ 48 Isiku läbivaatus).

5. Liikumispiirang

Lastekaitseadus näeb ette alaealise avalikus kohas viibimise piirangu. Nimelt on alla 16-aastaselt alaealisel keelatud viibida ilma täiskasvanud saatjata avalikus kohas kell 23.00–6.00. 1. juunist kuni 31. augustini on alla 16-aastaselt alaealisel keelatud viibida ilma täiskasvanud saatjata avalikus kohas kell 24.00–5.00. Kohaliku omavalitsuse üksusel on aga õigus öist liikumispiirangut ajutiselt lühendada, mis tähendab, et mõnes linnas või vallas võib näiteks noortele suunatud ürituste toimumise ajal kehtida leebem regulatsioon.

Liikumispiirangu rikkumisel võib politsei alla 16-aastase alaealise kinni pidada lapse üleandmiseks tema vanemale või seaduslikule esindajale või lapse toimetamiseks koju või laste turvakodusse. Kuivõrd liikumispiirangu eesmärgiks on lapse kaitsmine võimalike ohtude eest, siis ei järgne liikumispiirangu rikkumisele karistust, küll aga võib politsei pidada vajalikuks informeerida kohalikku lastekaitsetöötajat.

Täpsemalt saab lugeda [lastekaitseadusest](#) (§ 23 Alaealise avalikus kohas viibimise piirang).

6. Viibimiskeeld

Politsei võib teatud juhtudel ajutiselt keelata isiku viibimise teatud isiku läheduses või teatud kohas, kohustada teda selle isiku lähedusest või sellest kohast lahkuma või isikule või kohale teatud kaugusele lähenemisest hoiduma.

Viibimiskeeldu võib kohaldada:

- 1) isiku elu või tervist ähvardava vahetu ohu korral;
- 2) ülekaaluka avaliku huvi kaitseks;
- 3) kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks;
- 4) kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks;
- 5) süüteomenetluse läbiviimise tagamiseks või
- 6) riikliku järelevalve meetme kohaldamise tagamiseks.

Viibimiskeelu kohaldamise koht tuleb arusaadavalt tähistada. Viibimiskeeldu võib üldjuhul kohaldada kuni 12 tundi. Viibimiskeeldu rikkuva isiku suhtes on õigus kasutada vahetut sundi.

Viibimiskeeldu võib kohaldada näiteks kuriteo toimepanemise kohas kuriteopaiga uurimiseks, varisemisohtliku hoone läheduses, aga ka vägivallajuhtumi puhul kannatanule lähenemiseks. Täpsemalt saab lugeda [korrakaitseadusest](#) (§ 44 Viibimiskeeld).

7. Joobe tuvastamine

Joobeseisundile viitavate tunnuste korral võib korrakaitseorgan kontrollida isiku organismis alkoholi, narkootilise või psühhotroopse aine või muu joovastava aine esinemist. Joovet tohib kontrollida selliste inimeste puhul, kes seoses joobeseisundiga võivad ilmselt õigust rikkuda (näiteks sõidukijuhte või inimesi, kes võivad olla endale või teistele ohtlikud).

Alaealise puhul on joobeseisund käsitatav ohuna – sõltuvalt asjaoludest võib ohus olla alaealise elu ja tervis, ta võib vajada arstiabi või järelevalvet. Kui esinevad joobeseisundile viitavad tunnused, siis on politseil õigus kontrollida alaealise joovet. Lisaks on alkoholiseadusest tulenevalt alaealise poolt alkoholi tarbimine keelatud ja karistatav väärteona.

Täpsemalt saab lugeda [korrakaitseadusest](#) (§ 36 Joobeseisund, § 37 Isiku joobeseisundi kontrollimine ja tuvastamine) ja [alkoholiseadusest](#) (§ 46 Alaealisel alkohoolse joogi tarbimise keeld, § 47 Meetmed alaealisel alkohoolse joogi tarbimise keelu tagamiseks, § 69 Alkohoolse joogi ostmine alaealisele või joobeseisundile viitavate tunnustega isikule, § 71 Alkohoolse joogi tarbimine alaealise poolt).

7.1. Alkoholi joobe tuvastamine

Korrakaitseorgan võib kontrollida alkoholi joovet indikaatorvahendiga või tõendusliku alkomeetriga kohapeal. Indikaatorvahendiga saab üksnes joovet kontrollida, kuid ei saa tuvastada joobeseisundit. Joobeseisundi tuvastamine on aga vajalik juhul, kui joobeseisund on mingi süüteo toimepanemise tunnus, näiteks „mootorsõiduki juhtimine joobeseisundis“ – sellisel juhul ei piisa joobe kontrollimisest indikaatorvahendiga, vaid joobeseisund tuleb tuvastada tõendusliku alkomeetriga või vereprooviga.

Politseil on kohustus selgitada isikule enne alkoholi joobe kontrollimist või tuvastamist tema järgmisi õigusi:

- 1) õigus teada toiminguga põhjust ja eesmärki;
- 2) õigus keelduda indikaatorvahendiga kontrollimisest või tõendusliku alkomeetriga alkoholi joobe tuvastamisest;
- 3) õigus tutvuda riikliku järelevalve meetme protokolliga ning teha meetme tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga kohta avaldusi, mis protokollitakse;
- 4) indikaatorvahendiga kontrollimisel õigus vaidlustada indikaatorvahendi näit ning nõuda alkoholi joobe tuvastamist tõendusliku alkomeetriga või vereproovi uuringuga;
- 5) õigus esitada vaie korrakaitseorgani juhtidele või kaebus halduskohtule.

Isiku keeldumisel joobe kontrollimisest indikaatorvahendiga selgitatakse talle, et keeldumise korral tuvastatakse alkoholijoobe tõendusliku alkomeetri või vereproovi uuringuga. Isiku keeldumisel alkoholijoobe tuvastamisest tõendusliku alkomeetriga tuvastatakse alkoholijoobe vereproovi uuringuga. Kui isik keeldub ka vereproovi uuringust, on korrakaitseorganil õigus kasutada tema suhtes vahetut sundi (jõudu) ulatuses, mis on eesmärgi saavutamiseks (vereproovi võtmiseks) vältimatu, näiteks hoida inimest vereproovi võtmise ajal kinni.

Isiku võib tõendusliku alkomeetriga alkoholijoobe tuvastamiseks toimetada korrakaitseorgani ametiruumi, kui kohapeal ei ole joobeseisundi tuvastamine võimalik. Vereproovi võtmiseks võib isiku toimetada tervishoiuteenuse osutaja juurde või riiklikku ekspertiisiasutusse.

Täpsemalt saab lugeda [korrakaitseseadusest](#) (§ 37 Isiku joobeseisundi kontrollimine ja tuvastamine, § 38 Alkoholijoobe kontrollimine ja tuvastamine kohapeal, § 39 Isiku toimetamine alkoholijoobe tuvastamiseks ametiruumi ja tervishoiuteenuse osutaja juurde, § 40 Alkoholijoobe tuvastamine vereproovi uuringuga)

7.2. Narkootilise joobe tuvastamine

Politsei võib tuvastada narkootilise, psühhotropse või muu joovastava aine esinemise organismis indikaatorvahendi abil või toimetada isiku bioloogilise vedeliku (uriini) proovi võtmiseks ja vajaduse korral tervise seisundi kirjeldamiseks tervishoiuteenuse osutaja juurde või riiklikku ekspertiisiasutusse. Narkootilise, psühhotropse või muu joovastava aine tarvitamise või sellest põhjustatud joobeseisundi kahtluse korral peab korrakaitseorgan kirjeldama isikul esinevaid joobeseisundile viitavaid tunnuseid. Indikaatorvahendiga kontrollimisest keeldumise korral tuvastatakse aine organismis esinemine kohustuslikus korras bioloogilise vedeliku proovi uuringuga. Bioloogilise vedeliku proovi võtmise tagamiseks on korrakaitseorganil õigus kasutada proovi andmiseks kohustatud isiku suhtes vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.

Enne narkootilise, psühhotropse või muu joovastava aine organismis esinemise tuvastamist indikaatorvahendiga või enne isiku toimetamist tervishoiuteenuse osutaja juurde või riiklikku ekspertiisiasutusse, selgitatakse talle tema järgmisi õigusi:

- 1) õigus teada toimingu põhjust ja eesmärki;
- 2) õigus keelduda indikaatorvahendiga kontrollimisest;
- 3) õigus tutvuda riikliku järelevalve meetme protokolliga ning teha meetme tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga kohta avaldusi, mis protokollitakse;
- 4) õigus esitada vaie korrakaitseorgani juhile või kaebus halduskohtule;
- 5) õigus vaidlustada indikaatorvahendi näit ja nõuda narkootilise, psühhotropse või muu joovastava aine organismis esinemise tuvastamist bioloogilise vedeliku proovi uuringuga.

Täpsemalt saab lugeda [korrakaitseseadusest](#) (§ 41 Narkootilise või psühhotropse aine või muu joovastava aine tarvitamise või sellest põhjustatud joobeseisundi tuvastamine).

7.3. Testimine koolis või huviringis

Koolil, huvikoolil, lastelaagril või muul organisatsioonil ei ole õigust allutada õpilasi kohustuslikule narkotestimisele. Selline õigus on ainult politseil, kelle tegevus eeldab samuti

alati õiguslikku alust – ohu kahtlust. Kui lapsega kokku puutuv õpetaja, kasvataja, huviringi juhendaja või muu sarnane inimene kahtlustab, et laps võib olla joobes, siis tuleks tal pöörduda politsei poole. Ise võib see inimene lapse joovet kontrollida üksnes juhul, kui selles on eelnevalt lapse ja tema vanemaga kokku lepitud (näiteks lepitakse selles kokku enne lapse laagrisse saatmist).

Meditsiiniliste proovide võtmine ja analüüsimine on tervishoiuteenus, mida saab osutada vastava ettevalmistusega tervishoiuteenuse osutaja. Õpilaste vabatahtlik testimine saab toimuda patsiendi teavitatud nõusoleku alusel – alaealise puhul saab see tavaliselt toimuda, kui selleks on olemas ka tema seadusliku esindaja (lapsevanema) eelnev nõusolek. Kui noor on võimeline ise nõusolekut andma ja selle tagajärgedega arvestama, siis võib ta seda teha. Noore küpsust sellise otsuse tegemiseks peab hindama tervishoiuteenuse osutaja.

Kooli tellimusel võib proove võtta kooli ruumides asuvatelt üldkasutatavatel pindadel, kuid koolil ei ole seaduslikku alust proovide võtmiseks õpilaste isiklikelt asjadelt. Samuti ei ole sellist õigust kooli loal proove võtval isikul (näiteks MTÜ-l).

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest tulenevalt on koolil õigus võtta hoiule esemed, mida õpilane kasutab viisil, mis ei ole kooskõlas kooli kodukorraga. See ei anna aga koolile õigust nõuda õpilaste esemeid nendelt proovide võtmiseks.

Täpsemalt saab lugeda [võlaõigusseadusest](#) (§ 766 lg 4 Patsiendi teavitamise ja tema nõusoleku saamise kohustus) ning [põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest](#) (§ 58 Tugi- ja mõjutusmeetmete rakendamine õpilase suhtes).

7.4. Isiku kainenema toimetamine

Joobes alaealine antakse üle tema seaduslikule esindajale, täiskasvanud pereliikmele või hooldajale. Kui see ei ole võimalik, siis võib alaealise paigutada kohaliku omavalitsuse hoolekandeesutusse (laste turvakodusse) või toimetada lapse kainenema arestimajja või arestikambrisse. Kui alaealisele on vaja osutada vältimatut abi, kutsub korrakaitseorgan välja kiirabi või viib alaealise haiglasse. Alaealise kainenema toimetamisel on korrakaitseorganil õigus kasutada vahetat sundi (jõudu).

Täpsemalt saab lugeda [korrakaitseadusest](#) (§ 42 Joobeseisundis isiku kainenema toimetamine, § 43 Kainenema toimetatud isiku kinnipidamistingimused).

8. Alaealise kinnipidamine

Politsei võib alla 16-aastase alaealise liikumispiirangu rikkumisel kinni pidada lapse üleandmiseks tema vanemale või seaduslikule esindajale või lapse toimetamiseks koju või laste turvakodusse.

Politseil on õigus alaealist kinni pidada ka teistel alustel, näiteks kuriteo toimepanemise ärahoidmiseks või juhul, kui isik on tabatud väärteo või kuriteo toimepanemisel. Täpsemad kinnipidamise alused on toodud [korrakaitseaduse](#) §-s 46, [kriminaalmenetluse seadustiku](#) §-s 217 ja [väärteomenetluse seadustiku](#) §-s 44.

Kinnipeetud isikule tuleb viivitamata teatada talle arusaadavas keeles ja viisil tema kinnipidamise põhjus, teha teatavaks tema õigused ning anda võimalus teatada kinnipidamisest oma lähedasele. Kui kinnipeetud isik viibib seisundis (näiteks joobes), mille tõttu ta ei ole võimeline kinnipidamisest oma lähedasele teatama, teavitatakse viivitamata tema lähedast, kui see on võimalik. Alaealise kinnipidamisel tuleb sellest viivitamatult teatada tema vanemale või muule seaduslikule esindajale. Alaealise kinnipidamisel kriminaalmenetluses võib vanema teavitamisest loobuda, kui teavitamine ei oleks alaealise huvides.

Kinnipeetud laps peab olema arestimajas eraldatud täiskasvanud kinnipeetavatest.

Ka lapse eraelu puutumatus peaks olema kaitstud kohe esimestel menetluse etappidel. See tähendab, et last ei peaks kinni pidama viisil, mis teda stigmatiseerib (näiteks koolis teiste õpilaste juuresolekul). Samuti tähendab see keeldu anda lapse kohta infot ajakirjandusele või kajastada tema isikut politsei pressiteadetes.

Täpsemalt saab lugeda [korrakaitseseadusest](#) (§ 46 Isiku kinnipidamine), [väärteomenetluse seadustikust](#) (§ 46 Isiku kinnipidamise protokoll) ja [kriminaalmenetluse seadustikust](#) (§ 35¹ Kahtlustatava ja süüdistatava õiguste tutvustamine, § 217 Isiku kahtlustatavana kinnipidamine, § 217¹ Sõiduki peatamine, § 218 Isiku kahtlustatavana kinnipidamise protokoll).

9. Kutse ja sundtoomine

Politsei võib kutsuda alaealise oma ametiruumi, kui politseil on alust arvata, et alaealisel on infot, mis on vajalik ohu ennetamiseks või korrariikkumise kõrvaldamiseks. Haldus- või järelevalvemenetluses peab kutse olema kirjalik, samuti väärteomenetluses.

Kriminaalmenetluses kutsutakse isik uurimisasutusse, prokuratuuri ja kohtusse telefoni või muu tehnilise sidevahendi kaudu edastatud kutsega. Kui on alust arvata, et isik hoidub kõrvale menetleja juurde ilmumisest, või kui isik on avaldanud soovi saada kutse kirjalikult, kutsutakse ta uurimisasutusse, prokuratuuri ja kohtusse kirjaliku kutsega.

Kutses peab olema märgitud, mis asjas ja millisel eesmärgil isik välja kutsutakse. Samuti peab isikul kutset saades olema teada, mis saab juhul, kui ta otsustab jätta ilmumata – kas ilmumata jätmise eest on võimalik trahvida või kas politseil on õigus kohaldada sundtoomist. Sundtoomist võib ilmumata jätmisel kohaldada üksnes juhul, kui politsei hinnangul on alaealisel sellist infot, mis on vajalik kõrgendatud ohu tõrjumiseks ehk siis väga olulise rikkumise ennetamiseks. Samuti võib sundtoomist kohaldada juhul, kui alaealine on kutsutud osalema süüteomenetluses toimivas menetlustoimingus ja ta ei ole kutse peale sinna läinud. Alaealise sundtoomise korral tuleb sellest viivitamata teavitada tema vanemat või muud seaduslikku esindajat.

Täpsemalt saab lugeda [korrakaitseseadusest](#) (§ 31 Kutse ja sundtoomine), [väärteomenetluse seadustikust](#) (§ 40 Kutse, § 41 Kutse kättetoimetamise kord, § 43 Ilmumata jäämise eest trahvimine ja sundtoomine), [kriminaalmenetluse seadustikust](#) (§ 138 Menetleja kutsel

ilmumata jäämise tagajärjed, § 139 Sundtoomine, § 163 Kutse, § 164 Kutse kättetoimetamise üldkord).

10. Vanemate teavitamine ja kaasamine

Lapse seaduslikku esindajat teavitatakse seadustes ettenähtud alustel ja lapse huvidest lähtuvalt. Kui laps on toime pannud korrarikkumise, siis üldjuhul teavitatakse praktikas vanemat samal päeval, võimalusel juba sündmuskohal. Sageli palutakse lapsel endal vanemale helistada.

Kergemate liiklusrikkumiste puhul vanemat alati ei teavitata – kui tegemist on kergema rikkumisega (näiteks laps ületab sõiduteed keelatud kohas) ja politsei piirdub profülaktilise vestlusega ning süüteo menetlust ei alusta, siis üldjuhul vanemat ei teavitata. Kui alustatakse väärteteo menetlust, siis teavitatakse vanemaid väärteteo protokolliga koostamisest viivitamata.

Kui vanemat on korrarikkumisest teavitatud, siis on tal õigus teada juhtunuga seotud asjaolusid, kuna vanemal on õigus ja kohustus seista oma lapse huvide eest. See, kui palju vanem lapsega koos menetlustoimingutes osaleda saab, sõltub sellest, millise menetlusega on tegemist ja mis on lapse roll selles menetluses (vt järgmist punkti). Kindlasti ei tohi vanem mõjutada ütluste andmist ega anda ütlusi oma lapse asemel. Vanem saab aga otsustada, kuidas tagada vajadusel lapse kaitseõigus jne.

Lapse kinnipidamisel teavitatakse vanemaid esimesel võimalusel.

Joobes alaealiste puhul teavitatakse vanemaid viivitamatult. Üldjuhul toimetatakse joobes alaealine koju või kutsutakse vanemad järele. Kui joobes alaealisi on rohkem kui kaks, siis võib nad viia isikute tuvastamiseks ja kontaktide otsimiseks politsei jaoskonda. Kui joove kujutab ohtu alaealise tervisele, siis viiakse ta esmajärjekorras raviasutusse ja seejärel teavitatakse vanemaid.

11. Ütluste andmine ja kaitsja kaasamine

Politsei võib isiku peatada ja teda küsitleda, kui on alust arvata, et isikul on ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks vajalikke andmeid. Küsitlemine protokollitakse, kui küsitletav isik seda taotleb või kui seda peab vajalikuks korrakaitseorgan. Kui korrakaitseorgan peab seda vajalikuks, võib küsitletav isik anda seletusi kirjalikult omakäeliselt.

Isikul on alati õigus teada, millises menetluses ja mis eesmärgil teda küsitletakse.

Kui toime on pandud korrarikkumine, siis alustatakse süüteo menetlust. Kergemate rikkumiste puhul on selleks väärteteo menetlus, raskemate rikkumiste puhul kriminaalmenetlus. Mõlemas menetluses kehtib enese mittesüüstamise privileeg, mis tähendab õigust keelduda selliste ütluste andmisest, mis võivad süüstada isikut ennast või tema lähedast. Samas kehtib kohustus rääkida tõtt. Seetõttu on väga oluline mitte valetada. Tõe rääkimine on juhtunu asjaolude väljaselgitamiseks väga oluline. Seega võib teatud juhtudel loobuda ütluste

andmisest, kuid sellisel juhul võiks segaduste vältimiseks ka menetlejale teada anda, et ütlusi anda ei soovita, mitte lihtsalt vaikida.

Täpsemalt saab lugeda [korrakaitseadusest](#) (§ 30 Küsitlemine ja dokumentide nõudmine), [Eesti Vabariigi põhiseadusest](#) (§ 22) ja [kriminaalmenetluse seadustikust](#) (§ 34 Kahtlustatava õigused ja kohustused).

11.1. Kui laps on kahtlustatav või süüdistatav kriminaalmenetluses

Kui on alustatud kriminaalmenetlust ja alaealist kahtlustatakse kuriteo toimepanemises, siis on talle koheselt tagatud kaitsja abi. Kaitsja võivad valida vanemad, aga kaitsja võidakse määrata ka riigi poolt. Kui vanemad ei ole kaitsjat lapsele valinud, peab menetleja määrama lapsele kaitsja. Kaitsja osavõtt on kohustuslik igas uurimistoimingus, milles osaleb alaealine kahtlustatav või süüdistatav. Lapsel on õigus paluda, et tema küsitlemise juures või muude menetlustoimingute juures viibib lapsevanem. Kui menetleja keeldub lapsevanemat kaasamast, peab ta seda lapsele põhjendama.

Täpsemalt saab lugeda [kriminaalmenetluse seadustikust](#) (§ 34 Kahtlustatava õigused ja kohustused, 45 Kaitsja osavõtt kriminaalmenetlusest, § 75 Kahtlustatava ülekuulamine).

11.2. Kui laps on menetlusalune isik väärteomenetluses

Ka väärteomenetluses on õigus kaitsjale. Menetleja peab võimaldama isiku kinnipidamisel või muu menetlustoimingu tegemisel võtta menetlusalusel isikul ühendust kaitsjaga. Kaitsja võib osaleda menetlustoimingu koos menetlusaluse isikuga, kuid kaitsja ilmumata jätmine ei ole aluseks menetlustoimingu edasi lükkamisele. Väärteomenetluses on alaealisel kaitsja kohustuslik alates kohtumenetlusest.

Lapsel on õigus paluda, et menetlustoimingute juures viibiks ka lapsevanem, kuid otsest õigust vanemal menetluses osaleda ei ole. Väärteoprotokoll koostamisest teavitatakse viivitamata ka lapsevanemat.

Täpsemalt saab lugeda [väärteomenetluse seadustikust](#) (§ 19 Menetlusaluse isiku õigused ja kohustused, § 65 Menetlusaluse isiku ütlused, § 68 Väärteoprotokoll koostamine, § 69 Väärteoprotokoll sisu, § 70 Väärteoprotokoll koopia menetlusosalisele kättetoimetamine ning kohtuvälise menetleja lahendiga tutvumise aja ja koha teatavaks tegemine).

11.3. Kui laps on tunnistaja või kannatanu kriminaalmenetluses

Tavaliselt tegeleb lastega vastava väljaõppe saanud menetleja. Alaealise tunnistaja või kannatanu ülekuulamise juurde kaasatakse lastega suhtlemiseks koolitatud spetsialist, näiteks kohalik lastekaitsetöötaja, ohvriabitöötaja või psühholoog, kui menetlejal asjakohane väljaõpe puudub. Spetsialisti kaasamine ülekuulamise juurde kohustuslik, kui laps on noorem kui kümneaastane (ja korduv ülekuulamine võib mõjuda kahjulikult tema psüühikale), samuti juhul, kui laps on noorem kui neljateistaastane ja ülekuulamine on seotud perevägivaldaga või seksuaalse väärkohtlemisega ning ka siis kui tunnistaja on kõne-, meele-, vaimupuudega või

psüühikahäirega. Menetleja võib lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, õpetaja või psühholoogi kaasata ülekuulamise juurde ka muudel juhtudel.

Tunnistaja on kohustatud ütlusi andma ja rääkima tõtt, kuid ka tunnistajal on õigus keelduda selliste ütluste andmisest, mis võivad süüstada teda ennast või tema lähedast.

Vajadusel võib kohtunik kuriteo raskusest või erandlikest asjaoludest tulenevalt muuta tunnistaja tema turvalisuse tagamiseks anonüümseks. Anonüümseks tunnistamist saab taotleda prokurör. Lisaks on kohtus võimalik kasutada ka tunnistajat eraldavat vaheseina (sirmi) või anda ütlusi kaugülekuulamise vormis (näiteks telefoni teel).

Kui laps on kannatanu kriminaalmenetluses, siis eeldatakse, et ta vajab kriminaalmenetluses erikohtlemist ja kaitset. Menetlejal on kohustus hinnata, milliseid kannatanu turvalistust tagavaid meetmeid on konkreetsel juhul vaja kasutada – näiteks, kas tema ülekuulamine tuleks läbi viia selleks spetsiaalselt kohandatud ruumis, kas lapsega peaks kogu menetluse vältel suhtlema üks ja sama inimene, et tagada lapsel turvatunne jne.

Kannatanul on õigus osaleda menetlustoimingutes koos enda poolt vabalt valitud inimesega, kelleks võib olla lapsevanem või ohvriabitöötaja või muu inimene, aga silmas tuleb pidada, et see inimene ei tohi menetlustoimingu läbiviimist segada. Tema roll on üksnes kannatanu toetamine. Vanem ei pruugi alati olla ülekuulamise juurde lubatud ja ka lapsel peab alati olema õigus öelda, kas ta tahab, et tema vanem oleks tema ülekuulamise juures või mitte.

Reeglina tuleks kriminaalmenetluses arvestada sellega, et last võidakse küsitleda korduvalt. Kui tegemist on isikuvastase või seksuaalkuriteoga, siis kannatanut või tunnistajat üldjuhul mitu korda üle ei kuulata, et teda mitte traumeerida, ja seetõttu tema ülekuulamine salvestatakse.

Kannatanule antakse vajadusel kriminaalmenetluses ka riigi õigusabi [riigi õigusabi seaduses](#) ettenähtud alustel ja korras. Kui kohus leiab, et kannatanu olulised huvid võivad advokaadi abita jääda kaitseta, võib kohus oma algatusel otsustada isikule riigi õigusabi andmise. Piiratud teovõimega kannatanule (näiteks alaealisele) määratakse esindaja riigi õigusabi korras,

kui:

- 1) asjaoludest tulenevalt võib eeldada, et kannatanu seadusliku esindaja (näiteks lapsevanema) huvid on vastuolus kannatanu huvidega;
- 2) alaealine kannatanu on perekonnast eraldatud;
- 3) kannatanu on saatjata alaealine välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse tähenduses.

Täpsemalt kannatanu õigustest ja kohustustest kriminaalmenetluses võib lugeda sellest [skeemist](#).

Alati on võimalik pöörduda ka lasteabi (www.lasteabi.ee) või ohvriabitöötaja poole (tel 16106).

Täpsemalt saab lugeda [kriminaalmenetluse seadustikust](#) (§ 38 Kannatanu õigused ja kohustused, § 37² Füüsilisest isikust kannatanu individuaalsete kaitsevajaduste hindamine, §

41 Kannatanu esindaja, tsiviilkostja esindaja ja kolmanda isiku esindaja, § 66 Tunnistaja, § 67 Tunnistaja turvalisuse tagamine, § 68 Tunnistaja ülekuulamine, § 69 Kaugülekuulamine, § 69¹ Ütluste deponeerimine, § 70 Alaealise tunnistaja ülekuulamise erisused, § 71 Ütluste andmisest keeldumine isiklikel põhjustel).

11.4. Õigus olla ära kuulatud

Lapsel on õigus olla ära kuulatud igas menetluse etapis vahetult uurija, prokuröri või kohtuniku poolt, lapse soovil ka ilma kaitsja osaluseta. Laps võib väljendada oma arvamust seoses meetmetega, mida tema suhtes kohaldatakse, ja samuti on tal õigus pöörata menetleja(te) tähelepanu enda erivajadustele või muudele asjaoludele, mida tema arvates peaks menetluses arvesse võtma.

12. Laps üksi kodus/menetlustoimingul osalevat vanemat ootamas

Mõnikord viiakse aga menetlustoiminguid läbi hoopis vanemaga. Menetlejal on kohustus veenduda, et ükski laps ei jääks menetlustoimingu ajaks järelevalveta, aga seejuures tuleb hinnata kõiki konkreetse juhtumiga seotud asjaolusid kogumis – konkreetset situatsiooni, laste vanust ja sellest tulenevalt nende n-ö sotsiaalselt adekvaatsust, laste võimalikke erivajadusi, aega, mis kulub menetlustoimingu läbiviimiseks jne. Vastavalt sellele tuleb leida igal konkreetsel juhul sobiv ja laste jaoks turvaline kohtlemine. Näiteks võib lubada menetlusalusel isikul lapsed turvalisse kohta ära viia ja vormistada menetlusdokumendid hiljem. Liiklusrikkumise puhul on võimalik vormistada menetlusdokumendid menetlusaluse isiku auto juures või autos, et lapsed ei jääks järelevalveta jne. Kõik sõltub konkreetsest situatsioonist ja laste vanusest. Näiteks on [Riigikohus leidnud](#), et 7-aastase (lasteaia)lapse üksi koju jätmine on sotsiaalselt adekvaatne tegu, kuna tänapäeva Eesti ühiskonnas käivad 7-aastased lapsed tihtipeale iseseisvalt koolis ja on ka koolist koju tulles üksinda kodus kuni vanemad töölt saabuvad.

Kui laps on üksi kodus ja sinna tuleb politsei, kes soovib saada kontakti lapsevanemaga, siis ei ole lapsel kohustust ust avada, kui ta pelgab seda teha. Kui politsei soovib suhelda lapsega või kui lapse elu või tervis võivad olla ohus, siis tuleb politseile uks avada. Ohu kahtluse korral on politseil ka õigus kasutada jõudu eluruumidesse sisenemiseks.

Menetleja peaks lapse juuresolekuga arvestama ka vanema kohtlemisel ja temaga suhtlemisel, kuna igas menetluses tuleb inimesi kohelda tema au teotamata ja tema inimväärikust alandamata. Lapsevanema suhtes menetlustoimingute läbiviimisel peab menetleja püüdma vältida lapse ja lapsevanema omavaheliste suhete kahjustamist.

Ka vanemal on kohustus selgitada toimuvat oma lastele, kuna vanemal on kohustus lähtuda oma tegevuses laste heaolust. Vanema kohustus tuleneb [perekonnaseadusest](#), mille § 118 lõike 1 kohaselt teostavad vanemad lapse suhtes ühist hooldusõigust ja täidavad hoolduskohustust omal vastutusel ja üksmeeles, pidades silmas lapse igakülgset heaolu. Just lapsevanem on see, kes teab täpselt, milline on tema lapse arusaamisvõime ning tal on võimalus valida olukorra selgitamiseks sobiv sõnakasutus ja lastele arusaadavad väljendid.

Mõned vajalikud telefoninumbrid:

Politsei lühinumber 112.

Lasteabi telefoninumber 116 111.

Ohvriabi telefoninumber 16106.

Mõned kasulikud lingid:

www.lasteabi.ee

<http://abiksohvri.e.just.ee/>

<http://www.lastekaitseliit.ee/>

<http://tarkvanem.ee/>

<https://www.politsei.ee/veebikonstaabel/>

<http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuriteoennetus/praktilist-nou>

http://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/tunnistajana_kohtus.pdf